

Dagbok kurs/ deltagende observasjon

Innføring i kamming og spinning på håndtein med Ingrid Smith, 22/5 2023

Én til én-instruksjon.

Kamming: I. henter ull. Norsk spælsau, grå. Uvasket. Jeg har med ullkammer, kjøpt på vikingmarked i Ribe. Rekonstruksjoner av ullkammer fra Fyrkat i Danmark, kjøpt fra Willem van Kerkhof og Diane Klüsener.

I. sier jeg må ha forkle, gir meg et solid et i blått dongeristoff. Jeg får beskjed om å slappe av i armene og ikke heise opp skuldrene når jeg skal kamme ulla. Jeg prøver å gjøre som jeg får beskjed om, men merker fort at dette er noe jeg må passe på.

Ulla skal legges på én kam, med den avklippede delen (underulla) på kammen og med «totten» (overulla) ut og med tinnene på kammen vendt bort fra meg. Ulla skal gres med den andre kammen, som føres vinkelrett på kammen med ulla [foto]. Jeg glemmer av og til å ha den vinkelrett, og da floker tottene seg og lager løkker. Ulla skal ligge rett og fin ut fra kammen [foto]. Jeg kikker litt bort på instruktøren min for å se om måten jeg gjør det på stemmer med det hun gjør.

Når ulla er gredd nok, tas den av gjennom en «dis». En «dis» er noe som smalner og former ulla så den skal være lettere å spinne [foto eks. dis]. Siden jeg så langt ikke har sett funn av noe som ligner en dis i Oseberg-materialet, velger jeg å bruke venstre hånd til å smalne og forme totten. Jeg lager en sirkel ved å legge pekefingerens øverste ledd mot midterste del av tommelen og fører ulla gjennom den resulterende åpningen. Det blir en løs og fin «ullpølse».

Når ulla skal dras av kammen, skal den ikke dras bare fra midten av kammen, men vekselvis fra side til side. Jeg prøver å gjøre dette. Det er til tider litt tungt å trekke ulla av. Når jeg har fått av så mye som det ser ut til at går, sitter det igjen en god del kortfibret materiale som har pakket seg rundt tinnene på kammen.

Den ferdige «ullpølsa» skal kveiles sammen til noe som ligner et løst og loddent fuglerede, og er da klar til spinning. «La «fugleredet» hvile én dag før du spinner det, men ikke lenger!» får jeg beskjed om. «Dette er ferskvare.»

Spinning: Jeg har med flere håndteiner av vikingtidstype [foto]. De får et litt skeptisk blikk av instruktøren min, og jeg blir fortalt at det er bedre å bruke en moderne håndtein når jeg er

nybegynner. Jeg prøver likevel å spinne med håndteinen jeg har med, siden jeg tenker at det er lignende håndteiner som er funnet i Osebergskipet og at det er den typen teiner jeg skal undersøke.

Før spinningen tar til, tar jeg ett av «fugleredene» med kammet garn i høyre hånd og lager en begynnelsestråd ved å tvinne en bit av ulla til garn. Denne tråden fester jeg på hakket i håndteinen og begynner så å prøve å spinne. Grepet jeg har på ulla er ikke helt som det skal, så jeg får ikke «matet» den til håndteinen mens jeg spinner. Det blir klumpete og ujevnt garn, og plutselig ryker det. Jeg får beskjed: «Husk å klype!» Det er om å gjøre å ha pinsettgrep på ulla. Jeg prøver det, men trolig har jeg et litt for fast grep på ulla, for den glir ikke pent og elegant ut mot teinen mens jeg trekker i den. I første runde prøver jeg å spinne med hengende håndtein, og opplever at den stopper og begynner å spinne feil vei. Tråden ryker -igjen. Skuldrene kommer stadig høyere opp.

«Bruk knærne til å stoppe håndteinen, og så kan du holde den fast på den måten mens du drar ut mer ull. Da unngår du at den snurrer feil vei og spinner opp tråden din igjen mens du jobber.» Et godt råd. Jeg prøver det, og ting går noe lettere. Likevel, tråden ser fremdeles klumpete og ujevn ut, og jeg kjenner jeg må ta en pause.

Kurs i ullsortering, Selbu spinneri 17/6 2023

Kurs felles med flere andre.

Ankomst: Besøk på spinneriet i Klæbu. Vi får anledning til å handle og til å hente verktøysettet (mappe med mini-mikroskop og instruksjoner) vi har bestilt.

Kursstart: Det innledes med informasjon om ulike saueraser og ullas egenskaper og sammensetning:

Gammelnorsk sau, «villsau», har fibre som minner om dem vi finner fra jernalderen. Som eksempel nevnes fibre som finnes i garnet i Lendbreen-tunikaen fra 300-tallet.

Gammelnorsk sau har tre fibertyper: Dekkhår, som er hule hår; underull, som er finfibret, ned til 14 mikron fibertykkelse (merino- og kashmir-ull, som regnes for veldig fin ull, kan også komme ned i 14 mikron fibertykkelse); marghår (disse er ofte svarte), som er sprø og stive, og virker isolerende, men som knekker lett og derfor er uønsket i produksjon av garn og tekstil. Raser med mye marghår klarer seg bedre ved kysten, på grunn av disse hårenes isolerende effekt.

Gammelnorsk spælsau har mere dekkhår. Dekkhår er lette å dra ut. De har også et lag som på kurset kaltes «heterotypiske hår», en mellomting mellom over- og underull. Fellen på én sau har mange farger, og det er ulik farge på underull og dekkhår.

Funksjonen til dekkhår er å beskytte mot vær og vind, underulla er for å isolere.

Crossbred-sauer er kryssavlet og har ensartet ull (ikke overull og underull). De er avlet frem for å ha jevne ullstapler og mye «crimp». Perfekt crossbred-ull skal være litt firkantet i stapelen.

Pelssau har finfibrete dekkhår og regnes som pels, ikke ull. Den er ofte blåaktig på farge.

Trøndersau har «fifty shades of grey»...

Sulteforet sau gir fine fibre, men gir også svakere fibre grunnet såkalte «sultebelter» i fiberen.

Alle sauer MÅ klippes minst 1 gang i året! Underlaget må være rent før klipping, for å unngå å skitne til ulla mer enn nødvendig. Lange fibre er ønskelig til spinning; de bør være av minst 6cm lengde. Underulla bestemmer styrken på garnet.

Det blir lagt ut usortert ull fra ulike saueraser rundt på fire bord, og vi får beskjed om å sortere etter beste evne. Når det sorteres for levering til spinnerier, er det viktig å sortere ut fremmedlegemer, den verste skitten og fjerne korte fibre som for eksempel kan skyldes dobbeltklipp. Ullen vaskes før spinning, så det går greit om den er littegrann skitten.

Forbehandling av ull, kamming og spinning med Anna Macnaughton Lindemark;

Gøteborg

22-23/7 2023, varighet ca. 12 timer

Kurs felles med flere andre.

Dag 1:

Sortering: Ull fra buk, side og rumpe fjernes, på grunn av at denne ulla ofte er kort og veldig skitten.

Gamle saueraser: Svensk Landrasfår, Gammel norsk spælsau -lange fibre, overull og underull.

Vask av ull: Ulla skal legges i bløt i kaldt vann over natta og vaskes i varmt nok vann til å smelte lanolinen (43°C), men ikke varmere, da protein brytes ned ved over 50°C. Vaskes med mild såpe 2 ganger, skyl 2 ganger. La tørke.

Kamming: Bnulla skal henge på kammen, overulla henge utenfor. Det skal kammes fra begge sider, 2. hver gang og kammes 3-5 ganger. Når ulla skal tas av kammen, skal jeg «dra tomten i skägget» og blande lange og korte fibre. «Du har inte bråttom; du har all tid i världen!» Med andre ord, jeg skal dra ulla av kammen litt og litt, hold orden og ta meg god tid.

Diskusjon om gyldigheten av å måle tidsbruk på spinning og lignende aktiviteter innen tekstil eksperimentell arkeologi. Påstand: Å måle tid er lite reelt, siden barn (jenter) før i tiden begynte å spinne i en alder av 4-5 år, mens vi i dag ofte ikke begynner før vi/ deltakerne i slike eksperimenter er voksne. Dette vil uvegerlig gi lavere effektivitet og ikke gi et reelt bilde av opprinnelig tidsbruk.

Håndteiner og garn:

- Ulike håndteiner har ulike «komfortsoner» for garntyper.
- For å tømme teinen er det viktig å holde garnet rett for å unngå opptvinn eller mere tvinn.
- Garnet skal strekkes vått for å rette ut tvinn. Bruk hespetre.
- Garnet skylles i 5°C. Vannet vriss/ krystes ut og garnet henges til tørk.

Rokkehode:

- Ulike lengder
- Viktig at staven er lengre enn fiberen du vil spinne av
- En snor vindes løst rundt ulla/ fiberen på staven, strammes til litt etterhvert

Observasjon av egne forsøk på å kamme og spinne:

Kamming: Igjen brukte jeg mine egne kammer, et sett med doble rader med tinner. Jeg la på ulla som jeg hadde fått beskjed om, med bnulla på tinnene og tottene hengende utenfor, og forsøkte å holde meg til instruksjonene om å ta meg god tid og å dra jevnt og vekselvis fra høyre og venstre side av kammen. Ulla jeg brukte var fra Gammel norsk spælsau. Det kjentes

tungt å dra ulla av kammen, og det ble sittende igjen mye ull på den etter at jeg hadde kammet 4 ganger.

Spinning: Jeg forsøkte å spinne på egen hengende håndtein (tein med spinneshjul av bein), med spælsauulla jeg hadde kammet. Det fungerte dårlig. Tråden røk hele tiden, jeg fikk ikke håndteinen til å snurre rundt fort nok og lenge nok, og den stoppet for så å begynne å snurre tilbake. Det ville føre til at tvinnen i tråden jeg hadde spunnet gikk opp, så jeg «parkerte» teinen mellom knærne til jeg hadde trukket ut nok ull til å spinne videre. Instruktøren foreslo at jeg prøvde en annen ulltype og håndtein, sånn til å begynne med. Jeg fikk utlevert noe forkardet, hvit ull av Dalasau og en kort (mål) og tynn liten håndtein som var nokså spiss i begge ender og uten krok eller hakk å feste tråden i. Jeg satte på et spinneshjul av kleberstein jeg selv hadde med.

Denne håndteinen skulle spinnest med støtte, altså stå på et underlag under spinning. Ledetråden skulle festes på undersiden av spinneshjulet, og tråden skulle vikles på langt nede på teinen, slik at garnet kunne bevege seg fritt langs stammen på teinen under spinning. Jeg støttet den på låret mitt, men det fungerte ikke veldig godt, siden jeg hadde på meg et litt løstsittende skjørt. Stoffet i skjørtet viklet seg rundt spissen på teinen og stoppet spinnen. Jeg begynte å bruke bordet som støtte i stedet, og det fungerte bedre.

Håndrokk: Spinning fra håndrokk: Anna tok frem en utilvirket kjepp av løvtre som hun selv brukte til håndrokk. Kjeppen var lang, rundt 120cm høy. Jeg ble vist hvordan jeg skulle feste en snor i toppen av den. Snoren ble brukt til å knytte fast en lengde med kardet ull fra Dalasau, som så ble snurret løst rundt kjeppen. Lengdene på snoren ble snurret rundt ulla for å feste den til stokken. Jeg prøvde å holde håndrokken under armen under spinning, men jeg hadde ikke et belte å feste den i, så den skled ofte ut av posisjon. Å sette den på gulvet fungerte heller ikke for meg. I og med at jeg spant med støttet håndtein, var det ikke mulig å holde den mellom knærne mens jeg spant. Jeg fikk ingen god kommunikasjon mellom denne redskapen og meg selv underveis i dette kurset, men fikk spunnet noe garn.

Dag 2: Spinning

- Om å spinne med korte drag
- Sortering av dekkhår og underull:

- Mye dekkhår:
 - Renning
 - Spunnet med korte drag
 - Hardt garn
 - Spunnet med mye tvinn
- Underull:
 - Innslag
 - Spunnet med lange drag
 - Mykt garn
 - Mindre tvinn

Dag 2: Spinning

Garn: Jeg klarte å få spunnet nok énrådsgarn til at det ble mulig å tvinne det sammen til en liten mengde totrådsgarn. Den resulterende garnhespelen ble dessverre gjenglemt i Göteborg.

Énrådsgarnet ble nøstet opp fra håndteinen, og jeg brukte en nøstepinne. Når det nøstes med bruk av nøstepinne, dannes det et lite hulrom inni garnnøstet. Jeg fikk beskjed om å la den ene enden på tråden henge løst utenfor nøstet, for at det skulle være mulig å tvinne sammen garnet fra begge ender av nøstet. Denne metoden er enklere å bruke enn å tvinne sammen totrådsgarn fra to nøster.

Litteraturtips: «To Spin a Good Yarn» (Kania, 2017), om spinning på håndtein og eksperimentell arkeolog; «From Flax to Linen» (Ejstrud, 2011), om eksperimenter med lin ved Ribe Vikingecenter, DK; «Spin Off», et tidsskrift om håndspinning (*Spin Off*, u.å.).

Instruksjon med kamming og spinning med Joel Tang Hermansen, 11.10.2023, Eidsfoss.

Varighet: ca. 3 timer.

Uformell innføring i kamming og spinning. Vi sorterte noe av spælsauulla jeg hadde, og prøvde å kamme den. Jeg ble vist hvordan ulla måtte dras av kammen, ved at hånden beveger seg fra side til side og drar ulla jevnt av. Ulla ble sortert med mye dekkhår. Jeg prøvde å spinne, og Joel var oppmuntrende og mente jeg ville lære å spinne bra ganske fort. Jeg var

ikke like sikker. Tråden røk og håndteinen datt ned hele tiden, og jeg klarte ikke å dra jevnt ut fra den kammete ulltotten jeg holdt i hånden. Ulla kjentes god å jobbe med ellers. Den hadde lite urenheter og var ganske lett å trekke av kammen.

Vi diskuterte kammer og mangelen på funn av dem i Osebergskipet. Joel ga meg en link til en film som viste hvordan ulla kunne spinnes rett fra fellen, uten kamming eller karding. Han påpekte hvordan hun spredde ulla ut i en trekantform når hun matet den inn i håndteinen.

Vi diskuterte håndteiner: Lengde, tykkelse, typer. Steinsorten rekonstruksjonen av spinnehjulet skulle lages av var et tema. Originalen er i en lys leirskifer, noe som er vanskelig å få tak i. Leirskifer er veldig sprø, og flere forsøk på å lage et spinnehjul hadde gått dårlig, da steinen sprakk. Joel hadde tatt med noen forsøk på rekonstruksjoner av teiner og en versjon av spinnehjulet laget i klebersten. Den var veldig tung, 45g, men fin i formen.